

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR
ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA

Buday-Sántha Judit Andrea

A KOMMUNIKÁCIÓS JOG ÉS RENDSZERE

PhD értekezés tézisei

Témavezető

Dr. Dr. h. c. Ádám Antal
professzor emeritus, az MTA doktora

PÉCS 2015

I. A KITŰZÖTT KUTATÁSI FELADATOK

Az elmúlt két és fél évtizedben, a rendszerváltás, a NATO és EU csatlakozás, valamint az kommunikációs és információs forradalom, a globalizáció, multinacionalizálódás, a *digitalizáció*, a robbanásszerű technikai fejlődés, a gazdasági világválság jelentősen átalakította hazánk társadalmi, gazdasági, politikai és jogi berendezkedését, alkotmányi és társadalmi értékrendjét. Ezzel párhuzamosan kialakuló *információs társadalom* robbanásszerű szerkezetváltozásokat eredményezett. A *kommunikáció, az információ, a nyilvánosság* szerepe felértékelődött, mintegy domináns tényezővé vált. A jogi szabályozásával foglalkozó hazai és nemzetközi elméleti kutatások (mint pl. Ádám, Halmai, Majtényi, Polyák, Trócsányi, Drinóczi, Gálik, Pázmándi, Ambrus, Caristi-Davie), a gyakorlati tapasztalatok, az alkotmányi és egyéb normaalkotások, valamint a jogszabályi módosítások, a hazai és nemzetközi, köztük az európai jogalkalmazói döntések ugrásszerűen megnövekedtek. Ez az átalakulás rengeteg társadalmi-gazdasági, elméleti-gyakorlati, tudományos és szakmai problémát vetett és vet fel napjainkban, amelynek jogi tisztázása, rendezése, illetve szabályozásának vizsgálata feltétlenül szükséges. Mindezek, valamint 25 éves szakmai pályafutásom során, a kommunikáció és a jog területen szerzett elméleti tudás és gyakorlati tapasztalás inspirált a *kommunikációs jog tudományos igényű, hazai feldolgozására*.

Kutatásom célja, hogy a kialakult, új információs társadalom jogrendszerében modellezem a kommunikációs jogi normarendszerét, annak összetevői elemeit és összefüggéseit. Keresve a választ arra, hogy a kommunikációs jog önállóan körülhatárolható rendszert alkot-e, és ez jogágazatnak tekinthető-e. Az értekezés központi kérdése továbbá, hogy *szabályozása* hol helyezkedik el a jogrendszerben, mi a *tárgyköre, tartalma*, melyek a *gyakorlási formái*? Eme *jogág* a jelen illetve a jövő *jogága-e*? Valójában ezekre az átfogó kérdésekre kívántam megadni a választ, ezért értekezésem a kommunikációs jog tudományos igényű fogalmának megalkotására, rendszerbelyezésére, és néhány következtetés, javaslat kifejtésére irányult. Így a kutatás konkrét feladatai a következők:

- a kommunikációs jog *meghatározása*, szerepének, jogi elhelyezkedésének dogmatikai, jogelméleti rendszerezése, alkotmányi összetevő elemeinek, kapcsolódásainak, valamint közjogi megközelíthetőségének és magánjogi megnyilvánulásainak, a tradicionális jogágakhoz képest fennálló *újszerűségeinek feltárása*;
- kommunikációs jog normarendszerének osztályozási, csoportosítási lehetőségeinek, alapelveinek, az általános és különös, a közjogi, magánjogi kereteinek, *intézményeinek és szervezeteinek bemutatása*, valamint ezeknek a rendszerszintű „Hálómodell”-en belüli elhelyezése;
- a kommunikációs jog új alaptörvényi, nemzetközi, európai normái *fejlődéstörténetének feltárása, alapjogi tartalmának és kapcsolódásainak vázolása*, a felmerülő kérdések megválaszolásának elősegítése;
- *de lege ferenda javaslatok* kidolgozása, mint pl. az alaptörvényben sarkalatos törvényként minősített kommunikációs törvénykönyv megalkotásának szükségessége, amely az összefüggések figyelembevételével, egységes egészében kezelné a kommunikációs jog alkotóelemeit;
- a kommunikációs jog területén felmerülő *jogalkalmazói problémák* bemutatása, és javaslattétel megoldásukra.

II. AZ ELVÉGZETT VIZSGÁLATOK, A FELDOLGOZÁS MÓDSZEREI

A kommunikációs joggal kapcsolatos kutatásom többirányú (primer és secunder) vizsgálati módszerre és forrásra épült. A vizsgálat keretei közt,

- áttekintettem a kommunikációs jog közjogi elemeinek *jogtörténeti* előzményeit a tradicionális jogtól a modern jog kialakulásáig, valamint vizsgáltam a hazai alkotmányfejlődés főbb, kommunikációs jogi állomásait, és az Alaptörvénnyel szemben felmerült jogfejlesztő észrevételeket;
- ismertettem a kommunikációs jogot, illetve jogokat érintő *nemzetközi és regionális egyezményeket, az Európai Unió vonatkozó normarendszerét;*
- részletesen és rendszerszerűen elemeztem az *új alaptörvény kommunikációs alapjogi elemeit;*
- bemutattam kommunikációs jogról a főbb *hazai és nemzetközi szakirodalomban* megjelent aspektusokat, *komparatív és teoretikus elemzés* útján;
- nagy mintavételű, *primer* (kérdőíves) felmérés révén átfogó *empirikus kutatást* végeztem a kommunikációs jog helyzete és rendszere, valamint a kommunikációs jogok és kötelezettségek ismerete, gyakorlati érvényesülése tárgyában;
- felidéztem a kommunikációs jogot érintő főbb *Alkotmánybírósági döntéseket,* valamint megjelenítettem a kommunikációs joghoz kapcsolódó *adatokat,* és megfogalmaztam az ebből eredő következtetéseket;
- *elméleti és pragmatikus* ismereteimet, kutatási *eredményeimet* felhasználva törekedtem a kommunikációs jog szempontjából kiemelkedő jelentőségű *fogalmak definitív leírására,* és a *klasszikus jogágakhoz képest fennálló újszerűségeinek bemutatására.*

Az értekezés szerkezeti felépítése utal *széles tartalmi spektrumára,* amelyben az alábbi *összetevők* képezik az értekezés koherens egészét.

- Az értekezés *első* - rövidebb - a „*Kutatási céljaim, módszereim*” c. fejezet a felvetett problémák megjelenésére, a kommunikációs jog jogági önállósága igazolásának fontosságára és a kommunikációs jog (hálószerű) rendszere tudományos kidolgozásának szükségességére mutat rá, egyben rögzíti az értekezés hipotéziseit.
- A második *rész* „*A kommunikációs jog kialakulása és története*” a – teljesség igénye nélkül – mutatja be eme sui generis jogág fejlődésének főbb nemzetközi, EU és hazai állomásait, kiemelt jelentőségű jogalkotási elemeit, jogintézményeit, normáit, amelyek a kommunikációs jog „Hálómodell” részét képezik.
- A *harmadik,* nagyobb terjedelmű rész „*A kommunikációs jog alaptörvényi rendszere*” címet viseli, amelyben vázolom a kommunikációs jog alkotmányi szintű primer és secunder elemeit, jogforrásait, az alkotmányi alapjogok és jogintézmények kommunikációs jogi rendszerét, az abban elfoglalt helyüket és kapcsolódásaikat. Itt törekszem vázolni a kommunikációs szabadság fogalmi és tartalmi összetevőit, továbbá a „Hálómodell”-t alkotó, alkotmányi kommunikációs jogok körét. Bemutatom azt az összetett rendszert, amelynek részét képezik kommunikációs jog egyéb alaptörvényi kapcsolódásai, köztük a jogállami berendezkedés, valamint e jogág szervezetrendszere.
- „*A kommunikációs jog jogszociológiai aspektusai*” c. *ötödik* fejezet a kommunikációs jog releváns problémáira adott primer kutatási eredmények teljes körű bemutatását és értékelését tartalmazza, az értekezés tézisei szerinti csoportokba rendezve. Kitérek a felmérés során felvetett problémák és megoldási javaslatok részleteire is.
- Az értekezésnek *hatodik,* a kommunikációs jog kihívásait és problémáit tárgyaló, egyben a megoldási lehetőségeket bemutató, de lege ferenda javaslatokat tartalmazó (*A kutatás főbb eredményei, következtetései és ajánlásai* c.) fejezetben, tézisszerűen sommázom főbb megállapításaimat, javaslataimat a jogelmélet, a jogalkotás, a jogalkalmazás és a joggyakorlat számára. Kitérek az alkotmánymódosítás szükségességére, a hazai kommunikációs törvény kívánatos főbb tartalmi elemeire és szerkezetére.

III. ATUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK ÉS AZOK HASZNOSÍTÁSA

1. Következtetések („theses”), a tudományos eredmények összefoglalása

Értekezésemben a *kommunikációs jog mibenlétének, rendszerének, közjogi kereteinek feltárásával*, és mindezeket reprezentáló, – az íráson végigvonuló, a kommunikációs jognak a jogrendszeren belül elfoglalt bonyolult összefüggéseire utaló – „*Hálómodell*” *kidolgozásával új jogelméleti* illetve *módszertani megközelítés* alapjait kívántam lerakni, amely elősegítheti a további jogfejlődést. A kommunikációs jog új, *rendszereszerű megfogalmazását*, a legfontosabb *dogmatikai és pragmatikai kérdéseit*, neuralgikus pontjait feltárva és elemezve kívánok rámutatni a *kommunikációs jog status quo*-jára.

Mindezekre tekintettel *a következőkben* – a további jogfejlesztés lehetséges irányainak kijelölése érdekében – *néhány összegző gondolatot és következtetést fogalmazok meg*, amelyek elősegíthetik *a kommunikációs jog* hazai elismerését, jogalkotását, jogalkalmazását, valamint a kommunikációs szabadság érvényesülését, és ezáltal a kívánt jogállamiság *szolgálatát*.

1.1 Kommunikáció és kommunikációs jog

1. *A kommunikáció minden emberi magatartás, cselekvés természetes velejárója* (a „járuléka”, „tartozéka”). Mondhatni, *minden magatartás egyben kommunikáció és minden kommunikáció egyben magatartás*. Így a jogrendszerben *szabályozott és nem szabályozott magatartási viszonyoknak egyaránt részét képezi a kommunikáció*, amely gyakran a normatíva kizárólagos tárgya. Ezért is vélekednek többen úgy, hogy *minden kommunikáció* (vagy mint eszköz, vagy mint kód, vagy mint cél, vagy mint megnyilvánulás), míg mások minden *adat* (amelynek tartalma: információ, gondolat, érzés, meggyőződés etc.). A kommunikáció általános értelemben nem más, mint a *kifejezés, a közlés útján megvalósuló információcsere*.
2. A kommunikációnak *végtelen tartalmi összetevője, megnyilvánulási alakzata* (a kokárdán át a facebookig) és jelentéstartalma van. A kommunikáció tartalmát képező *információ* korszakunkban már egyrészt *tömegigény* (szükséglet), másrészt *tömegtermék*. A kommunikáció természete, hogy generatív hatású. *A kommunikáció kommunikációt szül. A médiumok a kommunikáció generatív hatását sokszorozzák, ezáltal képződik a többszintű nyilvánosság* (publicitas), *a modern társadalom kommunikációs rendszere* (TKR). Egyúttal a medialisálódás eredménye az interaktív, tömegméretű kommunikáció, a nyilvánosság szerkezetváltozása.
3. A jelzett tényezők mozgatják az információs - kommunikációs társadalom fejlődését. *Az információs társadalom* - meglátásom szerint - az információáramlásra, a digitális írástudásra épülő olyan *információközpontú tudástársadalom*, amelyet az egyéni, társadalmi, gazdasági, politikai fejlődés, a folyamatos növekedés motorja a versenyképességet biztosító információs technikák, *technológiák innovatív alkalmazása, és annak széleskörű, minden területre* (pl. politikai-, gazdasági-, szociális-, kulturális-, humán-, jogrendszerre) *kiterjedő beágyazódása jellemez*. Jelenleg ennek mértéke, formája és módja országonként eltérő. *Az információ hatalom*, ezért megy a verseny. Világszintű jelenségei pl. a *médiamonopóliumok*, az *információgyarmatosítás* vagy a kommunikációval való visszaélés. A megfelelő jogi környezet elérése komoly feladat és felelősség elé állítja a törvényhozó-, a végrehajtó hatalmat, az igazságszolgáltatást, a jogi „kontrollszerveket”, valamint a társadalom egészét.
4. A *szabályozás* szükségességének elsődleges indoka, egyben *célja a szabad kommunikáció* gyakorlásának *védelme*, garanciális *intézményi* háttérének, működési feltételeinek biztosítása, másrészt az *államhatalom*, az állami szervek tevékenysége és

működése feletti társadalmi *kontroll*, a kommunikáció által kiváltott jogsérelmek (violaciones, praeiudicio, delictum) visszaszorítása, az *igazság, a törvényes és felelős társadalmi kommunikáció* érdekében.

A jelzett céloknak egyre nagyobb jelentősége van az egyéni és társadalmi kommunikáció, a nyilvánosság és a média *szervezetváltozása* miatt, amelyet a *hálózatosodás*, és a *tömegméretűség* fokozódása jellemez. Ez *növeli* egyrészt a kommunikáció szabadság fokát, a társadalmi fejlődés lehetőségét, másrészt termeli az új, rendezetlen életviszonyok *jogi tisztázásának*, a megfelelő jogi normarendszer kialakításának igényét, amelyben kiemelkedő szerep hárul az alkotmányi és törvényi szabályozásra. Az információs társadalmakban jelenlévő *integrált kommunikációt integrált jogalkotásnak kell követnie*.

5. A *terminus technikus a kommunikációs jog*, amely *önálló fogalmi rendszerrel bír*. Magában foglalja a részterületeit képező jogágazatok normáiban rögzített alapfogalmakat, a már kialakult jogintézmények fogalmi körét. Jogfogalmi rendszere - amely szorosan összefonódik a kommunikációs, a média, nyilvánosság, a kommunikációs jogok, a demokrácia és jogállamiság fogalmi összetevőivel - azonban *hiányos*. Az alapfogalmak egy része *nem teljes* (pl. információ fogalma), illetve *túl általános*, olykor eltérő tartalmakat hordoznak más tudományterület definícióitól. A szakmabeli és a jogi megközelítés, olykor a jogi szabályozáson belül lényeges *különbséget mutat* (pl. a reklám fogalma), vagy a jogrendszerben egyáltalán *nem definiált* (pl. kommunikáció, a kommunikációs jog, információgyarmatosítás, információs társadalom, információfogyasztó, információs környezetszennyezés). Fogalmi megközelitésem szerint a *kommunikáció: a kifejezés bármikor, bárhol, bármely formájában vagy módon megvalósuló információkérés, -gyűjtés, -átadás, -továbbítás vagy megtagadás, illetve tartózkodás*.
6. A kommunikációs jog a jogtudomány olyan önállóan körülhatárolható, *új, interdiszciplináris meghatározottságú, plurális, fejlődő, sui generis* (különös, egyedi) jogágazat, amelynek normái *hálószerűen átszövik az egész jogrendszert*. *Integratív* jellege folytán *egyesíti* – a nemzetközi, alkotmányi kommunikációs jogokból származtatott – a kommunikáció egyes megjelenési, gyakorlási formáira már kifejlődött *jogintézményeket*, jogterületeket, (mint pl. médiajog, reklámjog, prjog, adatvédelmi jog, szerzői jog, infokommunikációs jog, internet jog, gyülekezési és egyesülési jog, állami egyházjog, etc.).
7. A kommunikációs jog olyan *komplex, vegyes jogágazat, amely a különböző jogágak* (mint a kommunikációs jog al-ágazatai) *speciális halmazát alkotja*. Mindezt a *kommunikáció ténye*, valamint a kommunikáció szabadsága, a közös elvek, célok és alkotmányi *alapértékek fogják össze*. Eme jogágazat sosem lesz olyan, mint a tradicionális jogágak. A többi jogágazathoz képest számtalan *specifikummal* (pl. alkotmányjogi, polgárjogi, közigazgatási, büntetőjogi, etc.), rendelkezik. A kommunikációs jog jogágként való megközelítése generálisan kettős.
8. *Tárgyi értelemben (norma agendi)*, a kommunikációra vonatkozó *jogszabályok* összessége. Így a *pozitív jogi értelemben* vett kommunikációs jog hazánkban azoknak a jogszabályoknak, jogszabályi rendelkezéseknek, a Magyarországra kötelező nemzetközi jogi és szupranacionális előírásoknak, közjogi normatív aktusoknak, valamint magánjogi jogosultságoknak, kötelezéseknek és alkotmánybíróági általános határozatoknak, illetve egyéb kommunikációs tárgyú normák rendezett összessége, amelyek a kommunikáció szabadságára, nyilvánosságára, valamint a kommunikáció eszköz-, illetve intézményrendszerére vonatkoznak.
9. *Alanyi értelemben (facultas agendi)*, a tárgyi jogi értelemben vett kommunikációs jog normái által biztosított - sajátos tárgyú és tartalmú - alanyi *jogosultságoknak*,

lehetőségeknek és kötelezettségeknek, felelősségi elemeknek összessége. Így tehát a kommunikációs jog, a kommunikáció alanyainak kifejezési-, kommunikációs jogaik, lehetőségeik és kötelezettségeik, felelősségeik olyan összessége, amelyek

- *az alanyok kommunikációs alakzataira, kifejezés módozataikra, tevékenységük autonómiájára és az egymáshoz illetve az államhoz fűződő partneri jogállására, valamint kapcsolati formáira;*
  - *a kommunikációt, információt közvetítő médiumokra, egyéb infokommunikációs eszközökre, és ezek technikai hátterére;*
  - *az államnak (önkormányzati szervezeteknek és közszolgálati intézményeknek) a kifejezés és kommunikáció szabadságára érvényesülésére, a szabad kommunikációt biztosító jogintézményekre, a megnyilvánulási formák támogatási, együttműködési és tájékoztatási kötelezettségeire;*
  - *a szabad kommunikáció intézményi hátterét biztosító szervezetrendszer alakítására, jogszerű és demokratikus működési feltételeinek állami biztosítására;*
  - *a kommunikáció által kiváltott jogsérelmek szankcionálására és megelőzésére,*
  - *az általuk létrehozott, fenntartott és működtetett (oktatási, művészeti, tudományos, kulturális etc.) intézményekben folytatható kommunikációs tevékenységre és a kommunikációs jog oktatására; valamint*
  - *a társadalom kommunikációs rendszerében működő szervek illetve személyek (munkajogi stb.) védelmére, támogatásaira, adófizetési és más kedvezményeire vonatkoznak.* Megjegyzem, hogy a szabályozási tárgyak felsorolása nem kimerítő, nem tarthat igényt sem a teljességre, sem a lezártságra, tekintettel állandóan fejlődő és változó voltára.
10. A kommunikációs jog *integratív* jellege folytán az általa egyesített jogágak, jogterületek jellemzőivel sok esetben egyezőséget mutat, ugyanakkor e különös jellege révén *speciális* jegyekkel (species) is bír alanyai, tárgyai, tartalma, jogforrási rendszere, alapelvei, (etc.) tekintetében.
11. A kommunikációs jog alanyainak köre rétegzett, tekintettel arra, hogy a kommunikációs jogok (lehetőségek) és kötelezettségek (tilalmak) *egymáshoz szervesen kapcsolódnak*. A jog alanyai, minden jogviszonyban *sokszorozódnak* (multiplikatív hatás). A joggyakorlók a cselekvő (*aktív*) alanyok (*subject active*), míg a kötelezettek a jogviszony inaktív (*passzív*) alanyai (*subject passive*), akik egyben a jogosultsághoz kapcsolódó kötelezettségek aktív alanyaivá válnak. Az adott jogviszony függvénye, hogy a passzív alanyok tartózkodásra (manere), tűrésre (tolerantia) vagy épp konkrét cselekvésre (dare, facere, praestare) kötelezettek. A joggyakorló már a jogérvényesítéssel (a generatív hatás következtében) felelősség, kötelezettség, tilalom és feladat alanyává is válik.
12. Megkülönböztethetünk *primer* (jogosult) és *szekunder* (más joggyakorlása által a kommunikációs jog alanyává lett) *alanyi kört*. A konkrét jogosultság jellegétől függ, hogy az adott jogviszonyban ki(k) válik(nak) jogalannyá. Ugyanis vannak olyan kommunikációs jogok, illetve kötelezettségek, amelyek csak *egyént* illetik meg (pl. a gondolat szabadság), de vannak olyanok, amelyeknek jogosultja vagy kötelezettje *szervezet*, közösség vagy maga az *állam* (pl. állami kommunikációs kampány, közérdekű tájékoztatási kötelezettség, etc.).
13. A kommunikációs jog *közös tárgyát a kommunikációval kapcsolatos közjogi és magánjogi életviszonyok*, illetve *társadalmi viszonyok alkotják*. A tárgykör *általános értelemben* igen tág, mivel magához a *kommunikációhoz*, a kifejezéshez kapcsolódik. A kommunikáció azonban mindig mindenhol megjelenik, mindenre befolyással van. Ilyen értelemben, tárgykörébe tartozik a kifejezés bármely formájában vagy módján megvalósuló információ (üzenet) csere által keletkező *élet- és jogviszony*. *Szűkebb*

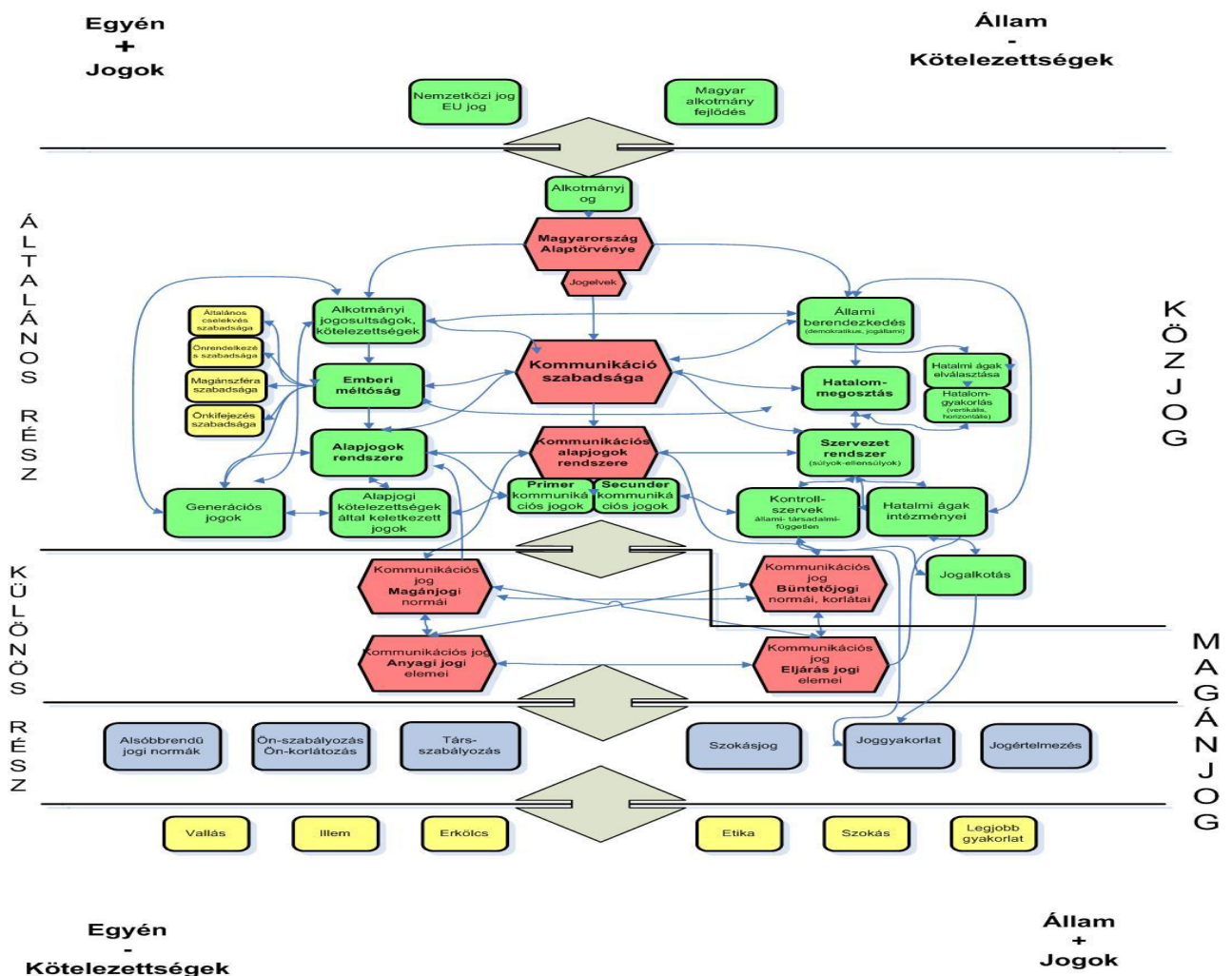
értelemben csak a kommunikációs *jogszabályok* (ius) által szabályozott illetve keletkeztetett jogviszony képezi tárgykörét. A kommunikációs jogot alkotó normák tárgyában *a genus* (közös) *de facto a communicatio* (kommunikáció), és annak részét képező *informatio* (információ) – csere, mint a kommunikáció célja. A két értelmezés között lényeges különbség van, hisz számtalan a jog által szabályozatlan kommunikációs viszony.

14. A kommunikációs jog közös *tartalmát* a kommunikációs folyamat - megnyilvánulási alakzataira, annak központjában álló, az információ-átadást biztosító, közvetítő (etc.) - elemeihez köthető részletszabályok képezik. Az alanyaihoz hasonlóan, *rétegződés* figyelhető meg a kommunikációs jog *összetevőinél, kötelezettségeinél, korlátainál* vagy akár *felelősségeinél, szankcióinál* egyaránt, hisz a kommunikáció egyes *megjelenési, gyakorlási formái felsorolhatatlan sokfélék*. Ennek magánjogi, közjogi kodifikációját, illetve jogágazati kötődéseit a jogrendszerben jelenleg *bonyolult összetettség jellemzi*. A kommunikációs jog *tartalmi elemeit* nemcsak a konkrét *jogosultságok, lehetőségek, hanem aktív – passzív, tevőleges és tartózkodó kötelezettségek, felelősségek és korlátok összessége alkotja*. A kommunikációs jog tartalmi jellegére leginkább a kifejezési formák, a kommunikációs szakterületek (reklám, pr, dm, eladásösztönzés, rendezvényszervezés, etc.), illetve a kommunikációs ágazatok (hírközlés, mobil-, telekommunikációs ágazat, médiagazdaság, etc.) mutatnak rá.
15. *A közös tárgykor hálószerű, és a sokféleség (heterogenitás) jellemzi*. A kommunikációs jog *tartománya kiterjed az egyéni és a szervezeti kommunikációra, valamint az egyes ágazatokban – az igazságszolgáltatásban (bíróóságok, ügyészségek, rendőrség, végrehajtó- és büntető intézetek, ügyvédek, közjegyzők), az állami, a kormányzati és önkormányzati szektorban (államigazgatási és egyéb kormányzati szervek, önkormányzatok) a politikában (politikai pártok, politikusok, érdekképviseltek), a médiában (elektronikus média, nyomtatott média, online média és intézményrendszere, érdekképviseltek), a gazdaságban (gazdasági szervek, szervezetek, vállalkozások, érdekképviseltek), és a civil szférában (lakosság, civil szervezetek, személyek) – megjelenő bármilyen tárgyú, jellegű vagy tartalmú kifejezésre, kommunikációs tevékenységre, információ kibocsátásra vagy szerzésre, továbbításra, illetve ezek tényleges megnyilvánulási formáira*.
A kommunikációs jog *irányultsága* alapján megkülönböztethetjük: a formai-, az eljárási-, a tartalom-, a piaci-, az ágazati-, az intézményi-, a tömegkommunikációs, a technikai-, a technológiai-, és az infrastrukturális szabályozást.
16. A kommunikációs jog személyi, tárgyi, területi, időbeli *hatálya* általános értelemben *erga omnes* (mindenre kiterjedő). A kommunikáció a konkrét élet- és jogviszonyban *ius* (jogi) és *non ius* (erkölcsi, önszabályozási) meghatározottságú. Ezek kijelölik az adott helyzetben a kommunikációs jogosultság vagy kötelezettség adekvát hatályát, amely a rá vonatkozó jogforrás jellegéhez is igazodik.
17. E jogágazat *jogforrási* rendszerének vizsgálata révén megállapítható, hogy *heterogén* joganyagában valamennyi jogforrási elem (a szokásjogtól az esetjogig, az önszabályozástól az alapjogokig, EU normákig) megtalálható. Szabályozási célja szerint, megkülönböztethetünk köztük primer (*lex primaria*) és secunder (*lex subsidaria*) jogi normákat. A kommunikációs jog *species* (különös jegyei) a kommunikáció szabadságát alkotó vagy ahhoz kapcsolódó alaptörvényi rendelkezésekből származtatott, olyan heterogén jogegyüttes, amelynek *rétegzett normarendszerében* egyaránt megtalálhatók az *anyagi* (tartalmi követelmények) és *alaki* (formai, eljárási, szervezeti keretek), a szabályozási módszere szerint *cogens* (kötelező) és *diszpozitív* (eltérést engedő) jogi normák. Diszciplináris megközelítésben

jól körülhatárolható *általános* – *különös* (szabályok által alkotott), valamint definiálható *közjogi* (ius publicum) – *magánjogi* (ius privatum) – büntetőjogi (criminalis legis) résszel rendelkezik. A közjogi és magánjogi elemek a szoros kapcsolódásuk miatt gyakran keverednek, sokszor nehezen elkülöníthetők. A kommunikációs szabályok összefüggő rendszerének elemei – mint az „*emberi idegrendszer*”- *behálózák a jogrendszer teljes joganyagát*. Szinte valamennyi jogszabályban valamilyen formában megtalálható, vizsgálható kommunikációs jogi megnyilvánulás, amit összefüggésében kell kezelni és szabályozni.

18. A kommunikációs jog *alapelveit* áthatják a nemzetközi, illetve az EU alapdokumentumok jogelvei. *Általános* alapelvei közé tartoznak az alkotmányi alapelvek, alapértékek, valamint a kommunikációs szabadsághoz, a demokrácia-, a jogállamiság elvéhez közvetlenül kapcsolódó jogelvek, valamint a kommunikációs jog primer jogágainak (pl. médiajog, adatvédelmi jog, reklámjog, szerzői jog, etc.) általános elvei. Emellett a kommunikációs jog önálló, *sajátos* alapelvekkel is bír. Mindezek *megadják eme jogágazat jogdogmatikai egységét*. Ezek közül kiemelt jelentőségű: a törvényesség elve, igazság védelmének elve, kommunikációs alapjogok tiszteletének elve, arányosság és szükségesség elve, a jóhiszeműség, a tisztesség, a méltányosság, az elvárható magatartás és együttműködés elve, jogbiztonság és jogismeret elv, hiteles tájékoztatás elve, információs esélyegyenlőség elve, értékpluralizmus elve, nyilvánosság és átláthatóság elve, kommunikációs joggal visszaélés tilalmának elve, felelősség és az ártatlanság védelmének elve.
19. A „*Hálómodell*” *keret ábrája* szemlélteti a kommunikációs jog főbb elemeit.

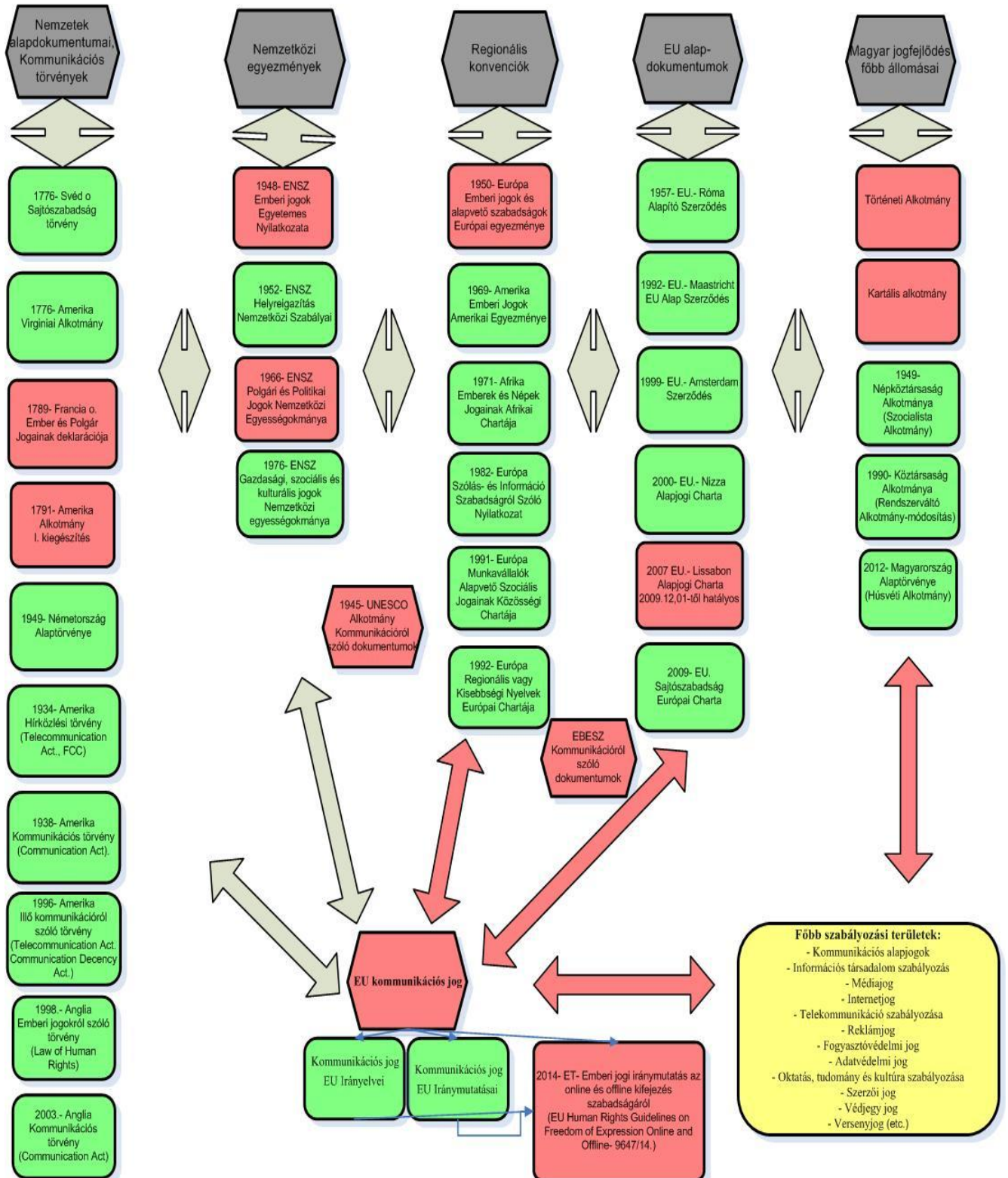

1.2 Kommunikációs jogtörténet

20. A kommunikációs jog jelentős fejlődésen ment keresztül az évszázadok alatt. Kiteljesedése világszerte szorosan összekapcsolódott az *emberi jogok* nemzetközi elismerésével. Fejlődésének különböző stádiumai az emberiség számára kiemelkedő jelentőségű *történelmi eseményekhez*, nemzetközi dokumentumokhoz köthetők, amelyek motorjai a társadalmi berendezkedések változásai és a médiaforradalmak. Az *információs társadalmak* kialakulása újabb lendületet adott a kommunikációs jogok folyamatos bővülésének.
21. A napjainkban zajló világméretű tendenciák, mint pl. az információs és kommunikációs forradalom, a hálózatosodás (kommunikációs, gazdasági, politikai), a globalizáció és a gazdasági világválság nem csak fókuszba állították az információs társadalmak szerepét, ezek továbbfejlesztésének, illetve a megfelelő jogi környezet megteremtésének szükségességét, mint a „kilábalás” útját, hanem tisztázták versenyképességre gyakorolt kiemelt szerepét. Így napjaink *központi tényezői* lettek: *a kommunikáció, a tájékoztatás, a hírnév, a közvélemény, a nyilvánosság*. Az információs társadalmak működésének fontos feltételét képező, a digitális világhoz kapcsolódó és egyéb kommunikációs élethelyzeteket szabályozó kommunikációs jog robbanásszerű fejlődése folytán jelentős új törvények, jogi normák születnek világszerte. A kommunikációs jog (Communication law) ma már a világ valamennyi fejlett országának jogrendszerében nyomon követhető. Mindezek alapját nemzetközileg elismert kommunikációs alapjogok, *nemzetközi* és szupranacionális *dokumentumok* képezik.
22. Az újkor különös jellemzője, hogy már egyre nagyobb nyilvánosságot kapnak a *kommunikációs joggal való visszaélések* (egyéni, szervezeti, államhatalmi, nemzetközi szintű) megjelenési formái (mint pl. gazdag érdekcsoportok felvásárolják a reklámidő nagy részét; a választási kampányidőszakban adott város valamennyi közterületének lefoglalásával lehetetlenítve el a többi képviselőjelölt ilyen jellegű megnyilatkozását;
23. de gyakori a rosszhiszemű ösztönzés, a rejtett vagy hamis kifejezés és információnyújtás, az kényszerű önkorlátozás, a dezinformáció, a megtévesztő vagy félrevezető tájékoztatás, a hírkiszivárogtatás, a bennfentes információk „átruházása”, a politikai propaganda, a kommunikációs manipuláció, a „karaktergyilkosság” etc.). A nemzetközi emberi jogi szervezetek és az *Európai Unió is deklarálta a küzd* ezek ellen. Az kommunikációs (emberi) jog terén az EU egyik fő kihívása az információs társadalmak új prioritásaikhoz alkalmazkodó *integrált jogi környezet megteremtése*, a jogfejlesztéssel a visszaélési formák elleni eredményes fellépés. Az EU jogalkotásban egyre több jel mutat arra, hogy fel kívánja tárni és gátat kíván szabni a kommunikációs jog sérelmével járó visszaéléseknek, amely új gondolkodásmódot, a kommunikációs jog összefüggésrendszerében történő kezelését igényli. Erre kézzelfogható jogalkotási jelek is mutatkoznak.
24. A kommunikációs jog magyar jogtörténeti (*historia iuris*) fejlődésének korszakait *eltérő közjogi megoldások* jellemezték. A *tradicionális* jogban a társadalom széles rétegeit érintő közjogi védelem teljes hiánya, a tiltó normatívák, egyúttal az uralkodó osztály kommunikációs kiváltságai jellemzőek. Míg a *modern* korban a kommunikációs alapjogok deklarálása, tárházának bővülése és garanciális intézmények megjelenése. Az *újkori* jogfejlődés tendenciái: a kommunikációs jog alapjogi elemeinek, új, önállóvá váló részjogoknak folyamatos gazdagodása, új jogintézményeinek megjelenése, a közjogi és magánjogi normarendszer szélesedése, valamint ezek interdependenciájának fokozódása, és a gyors átalakulás.

25. Alaptörvényünk a modern jogállam alkotmányi elemeit felvonultatja. Megoldásai európai példákon nyugszanak, mégis több alapvető hiányosság tárható fel, amelyek pótlása újabb kihívások elé állítja az alkotmányozó hatalmat.

26. A kommunikációs jog általános, illetve közjogi részét képezik a jogág fejlődésének nemzetközi, EU és hazai alkotmányi jogalkotás eredményei, önálló jogintézményei, mint a kommunikációs jog jogforrása elemei. Mindezt a kommunikációs jog „Hálómodell” történeti szintű ábrája vázolja.

27. Meggyőződésem, hogy a kommunikációs jog eddigi fejlődése az emberiség történetében csak a „kezdeteket” jelző szakasz. *Óriási átalakulás kapujában állunk, jogi paradigmaváltásra (jogi dogmatikai szemléletváltásra) van szükség, amelynek következtében a tradicionális jogrendszer - az eljövendő világ kommunikációs és technikai átalakulási folyamatait követő - új formát ölthet.*

1.3 Kommunikációs jog és az alaptörvény

28. Az jogirodalomban a kommunikációs jog alaptörvényi fogalmainak használata, alkotóelemei, jellemzői és viszonyuk tárgyában eltérő megközelítésekkel találkozhatunk. Álláspontom szerint, a kommunikációs jog (*Communication law*) alkotmányi alapfogalma a kommunikáció szabadság (*freedom of communication*), amely rokon értelmű a kifejezés szabadságával (*freedom of expression*), lényegében a két *terminus technikus* egybeesik. Egyaránt a *szabad kommunikáció, a társadalmi (médiá) nyilvánosság biztosítása a céljuk.*
29. A kommunikációs jog – *alaptörvényi status quo*-ja szempontjából – kiemelkedő jelentőségű a *humanitas* (az emberi méltóság), mint *semina rerum* („a dolgok magjai”), és a *kommunikáció szabadsága* (*freedom of communication*), mint *genus proximum* (törzs, osztályozó, gyűjtő kategória). Védelme nem a tartalomra, hanem a kommunikáció szabad gyakorlására, a szinte felsorolhatatlan sokféle megnyilvánulási alakzatainak biztosítására irányul. A nem nevesített (ezáltal közvetlenül nem védett) kommunikációs megnyilvánulások védelmében meghatározó jelentőséggel bír: az emberi méltóság alapjoga (mint szubszidiárius alapjog, amelyből minden alapjog levezethető), annak részét képező kommunikáció szabadság. Ez olyan – nemzetközi dokumentumok által intézményesített – *univerzális emberi jog, egyetemes alapjog*, amelyből a *kommunikációs jog valamennyi* (primer és secunder) *összetevője levezethető, és általa a nem nevesített megnyilvánulási alakzatok is védelmet élveznek. Ezáltal minden kommunikáció egyben a kommunikációs szabadság alapjoggyakorlását jelenti.*
30. A kommunikációs jogokat a jogtudomány többféleképpen – mint pl. szabadságjogok, politikai jogok, kommunikációs jogok – csoportosítja, de van olyan megközelítés is, amely szerint a kommunikációs alapjogoknak csak média által közvetített tartalmi elemei tekinthetők e jogok körébe. Véleményem szerint, ezek a nézetek az alapjogoknak egy-egy funkciója alapján osztályoznak. A kommunikációs alapjogok *több funkciót* látnak el, ezek mindegyikét egyesíti a *kommunikáció szabadsága*, mint a „*közös többszörös*”.
31. A kommunikációs jog elsődleges (primer) és másodlagos (secunder) alkotóelemekből tevődik össze, amely utal a kommunikáció szabadsággal fennálló (közelebbi illetve távolabbi) viszonyára. A *background libertatem* („előzményi” szabadságok) a *gondolat*, és a *meggyőződés* (lelkiismeret) szabadsága, a *sine quo non* (alapfeltétel) az *információs szabadság* (amely a kommunikációs alapjogok közül a legnagyobb jelentőséggel bír az információs társadalmak korában, mivel a kommunikációs jog minden összetevőjének alapfeltétele az információ, hisz ez maga a tartalom), a *praecipua* (főelem) *véleményszabadsága*, a *sui generis* (sajátos) a *médiaszabadság* (mint medium, generatív altitium), az *alkotás* (mint symbolic speech), és az *oktatás* szabadsága (mint egyedi közlésforma), valamint a *gyülekezés* és *egyesülés* szabadsága (mint collective libertes) alkotják a primer (*lex primaria*) nevesített kommunikációs alapjogok körét. A kommunikációs jog secunder (*lex subsidiariae*) összetevőinek (mint pl. kommunikációs jellegű jogok, részjogok, eljárásjogok, kommunikációs kötelezettségek, tilalmak, felelőségek, és jogállami követelmények), ezek intézmény-

35. A kommunikációs jogok kiemelt védelemmel bírnak, azonban *nem korlátlanok*. A kommunikációs jogoknak igen kevés joggal szemben kell csak engednie, és *a korlátozó törvényeket szűkítően* kell alkalmazni, e szabadságokat, *jogosultságokat* pedig *a legtágabban kell értelmezni*, hiszen a társadalomban a szabad kommunikációt ezek biztosítják, annak tartalmára, kifejezési módjára, formájára és mibenlétére (etc.) tekintet nélkül.

A *jogkorlátozásnak* ad absurdum, több típusa is van. Megkülönböztethetjük az általános (nemzetközi egyezményekben és a hazai jogrendben rögzített törvényi korlátokat, mint pl. az állam-, nemzetbiztonság, a közbiztonság, a köznyugalom, a közrend, a közérkölc, a közegészség, a nemzeti (gazdasági) érdek, a bűnmegelőzés, mások jogai, a jó hírnév, a becsület, a bizalmas információk, bíróságok és más kontrollszervek tekintélye és függetlensége), és a *különös* (ágazati, elsődlegesen magánjogi és büntetőjogi korlátok és tilalmak, de speciális védelmet élvez pl. a kiskorúak személyiségfejlődése is) korlátozásokat, amelyek a jog lényeges tartalmát nem érinthetik. De vannak de facto *direkt* (közvetlen, mint a jogalkotási vagy alapjogi jogelvekből eredő, illetve konkrét kötelezésből adódó), valamint *indirekt* (közvetett, mint pl. állami, hatósági korlátok, vagy gyakorlási, fogalmi, tartalmi korlátok, vagy a hiányos jogállami működés által képződő) korlátok. A *ius* és *non ius* korlátok összessége képezi a kommunikációs jog *kontrollrendszerét*, amely összetevőinek száma bővülő tendenciát mutat.

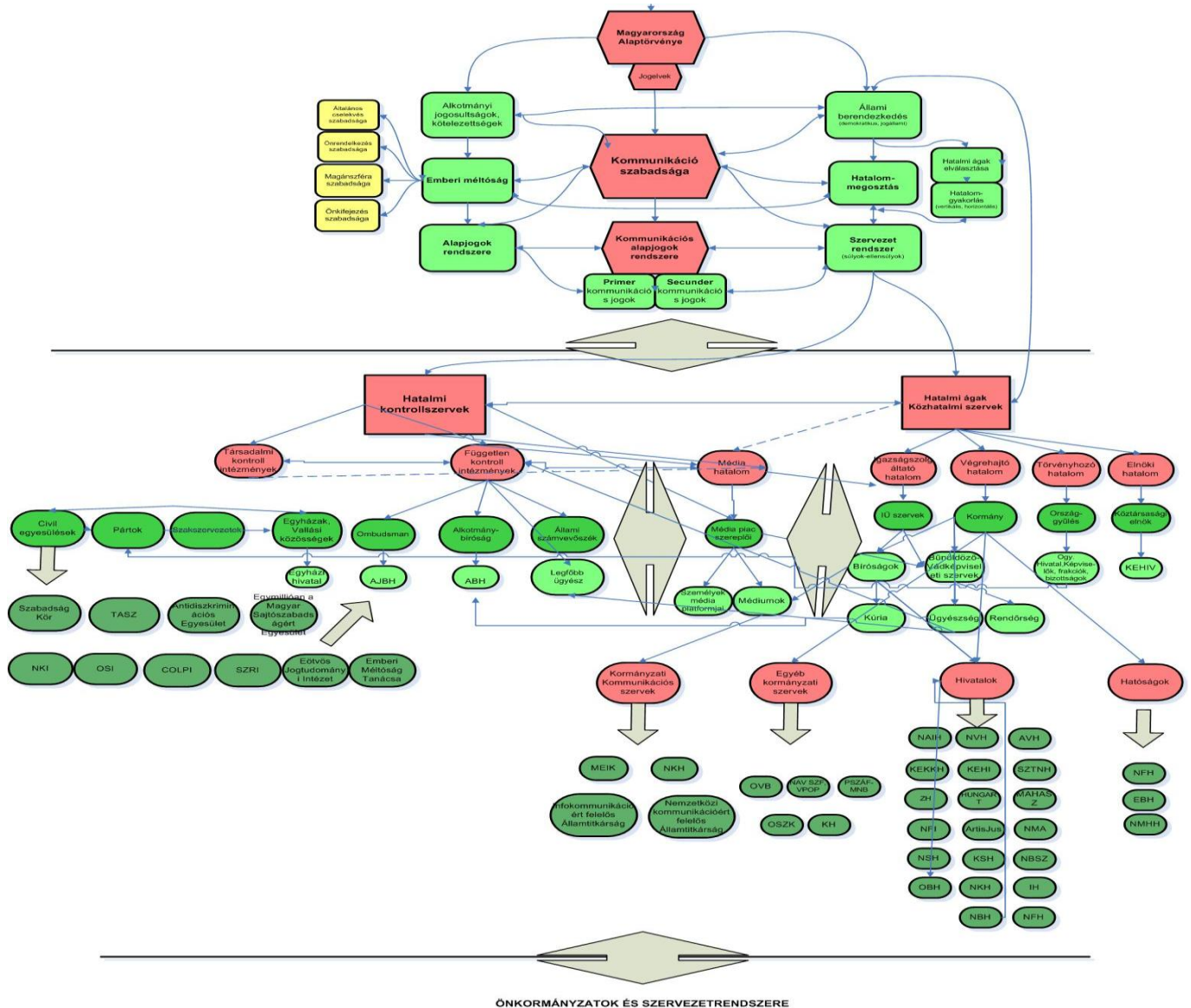
36. A kommunikációs joghoz társulnak *felelősségi* elemek. A jogalanyok felelősek a kommunikációs jogosultságok rendeltetésszerű, jogkövető magatartást tanúsító gyakorlásukért. A kommunikációs jog keretrendszerében előírt *tilalmak, korlátok betartása*, illetve *betartatása*, és kötelezettségek teljesítése felelősséggel jár. Mások kommunikációs jogainak megsértése, kommunikációs kötelezettségek elmulasztása, vagy kommunikáció korlátokba, tilalmakba ütköző magatartás (*jogsértés*) esetén a felelősség és a helytállási kötelezettség fennáll. A felelősségi formák és azok jogi konzekvenciái - a korlátokhoz hasonlóan - szinte minden jogforrási szinten megtalálhatóak, egyaránt vannak közjogi és magánjogi és büntetőjogi elemei.

A kommunikációs jog megsértésének *jogi konzekvenciáit* kommunikációs normák szankciórendszere tartalmazza. A kommunikációs jogsértéseknél elsődlegesen hivatkozhatunk *delictuális* (szabálysértési, büntetőjogi), *civiljogi* (polgári jogi), *ágazati* (médiajog, reklámjog, fogyasztóvédelmi jog, etc.) normákra, valamint számos egyéb (pl. adójogi, a hatóságok kommunikációs tárgyú eljárásaik során megállapított szankciók) jogi konzekvenciáira. Ezek tartalmazzák a kommunikációs jog szankcióinak *anyagi* jogi szabályait, míg a felelősségre vonás eljárási kereteit az *eljárási* törvények.

A jogi ügyek számának emelkedése a jogkövető magatartás hiánya mellett, olykor visszavezethető a megfelelő szabályozás hiányára is. Ugyanis a tisztázatlan szabályozási háttér jogi konfliktusokhoz vezet, a „*kiskapuk*”, a *joghézag* pedig *kriminalizál*. A jogesetek egy részében megfigyelhető, hogy a meghozott bírói döntések az alapjogok értelmezésén alapulnak. Végezetül fontos kiemelni, hogy az AB 30/1992. (V.26.) határozatában már rögzíti, hogy a büntetőjog a jogi felelősségi rendszerben az *ultima ráció*, a szankciók zárköve, alkalmazására akkor kerülhet sor, amikor már más jogágak szankciói nem segítenek.

37. A kommunikációs jog demokratikus *jogállami* berendezkedéssel fennálló *funkcionális kapcsolatát* az interdependencia jellemzi, akárcsak a kommunikációs alapjogok és jogosultságok egymás közötti viszonyát. Eszerint *kölcsönös függést* és *korlátot* jelentenek, és *ellenőrző szerepet* gyakorolnak egymás viszonylatában. Így egymás érvényesülésének előmozdítását, de akadályait is képezhetik.

38. A kommunikációs jog önálló intézmény- és szervezetrendszerrel bír, amely sokszereplős (kommunikációs funkcióval és feladatokkal bíró, azt művelő, védő, kutató, elemző, szabályzó, ellenőrző, szankcionáló (etc.) államhatalmi, közszolgálati (hatósági, hivatali) szervektől a kommunikációs (média) iparág gazdasági, szolgáltatói szereplőin át, a politikai és a civil szektor közérdekű kommunikációs érdekképviselői tevékenységet folytató társadalmi szervekig), heterogén szervezeti struktúrát egyesít. Ez a rendszer állami, társadalmi, gazdasági, szakmai és politikai szervezeteket egyaránt magába foglalja (mint pl. az Országgyűlés, központi kormányzati szervek, állami hatóságok, hivatalok, önkormányzatok, a tudományos intézetek, civil szervezetek, gazdasági társaságok). Számuk, a kommunikációhoz köthető feladatkörük és tevékenységi területük folyamatosan növekszik. A kommunikáció szabadsága, mint alkotmányos jog, valamint ezt biztosító, garantáló szervezetrendszer egyaránt a demokrácia lényegéhez tartozik. Ennek részei közötti kapcsolat, a szinergia javítása révén demokratikus szuficit, mint többleteredmény érhető el, de a kommunikációs jog rendszerében kezelve lehet és kell értelmezni. A kommunikációs jogok, valamint az alkotmányos jogállam demokratikus elvei és jogintézményei együttesen szolgálják a szabad kommunikációt, a nyilvánosságot, amelyek az alkotmányosság alappillérei.
39. A szervezeti struktúra főbb összetevőit prezentálja a kommunikációs jog szervezeti „Hálómodell” ábra.

1.4 Kommunikációs jog és jogszociológia

40. Gyorsan változó világunk újra és újra termeli az újszerű kommunikációs élethelyzeteket, és megváltozott digitalizált társadalmi, gazdasági berendezkedés irányába haladunk, ahol, a *kommunikáció determinálja életünket*, meghatározó és szerves része a mindennapi társadalmi, gazdasági és politikai életnek. Ennek következtében a kommunikációs jog kiemelten fontos jogágként funkcionál, az egyik *legnagyobb joganyagot* felölelő, és *leggyorsabban fejlődő* rendszert alkot a jogrendszerben. Jelentős hatást gyakorol tradicionális jogi berendezkedésünk alakulására. Ennél illetve társadalmi szerepe folytán megállapítható, hogy jelenleg a kommunikációs jog helye és szerepe még formálódik, de a tendenciák folytán nemcsak a *jelen*, hanem a *jövő különös, újszerű, egyben domináns jogága*.
41. A kommunikációs jog primer és secunder vizsgálata visszaigazolta *önálló jogágazati* létét, kiemelt társadalmi szerepét, megnyilvánulásainak szinte feltérképezhetetlen sokféleségét. A kommunikációs jog *elsődleges* (primer) *részterületeinek* – a mindennapi életben betöltött szerepkörére, jelentőségére utaló rangsor szerint – a *média jog, reklám jog, pr jog, infokommunikációs jog* (telekommunikációs és internet jog), *adatvédelmi jog, szerzői és védjegy jog, gyülekezési és egyesülési jog, állami egyház jog, oktatás jog* (normái részben vagy egészben), mint jogágazatok halmaza. Teljességében nézve a jogrendszer valamennyi kommunikációs *közjogi és magánjogi* vonatkozásai, ennek a sajátos jogágnak *általános* illetve *különös részét* képezik. Ennek velejárója, hogy önálló jogintézményekkel és alapelvi alapokkal rendelkezik.
42. A kommunikációs élethelyzetek, jogviszonyok és szabályozások is folyamatosan bővülnek. A kommunikációs jog normaalkotásának általános megítélése, – a primer *argumentum* szerint, – a jogalkotók a társadalmi, gazdasági átalakulással nem tudnak (vagy nem azzal egyező módon) lépést tartani. Számptalan probléma észlelhető. A kommunikációs viszonyok *alul* (pl. termékbemutató, politikai kommunikáció, állami transzparencia, az új típusú kommunikációs jogsértések, bűncselekmények), vagy *túlszabályozottak* (pl. médiaszabályozás), *nem megfelelőek, elavultak* (pl. a tartalom szabályozásban: közszolgálati médiumok centralizálása, a központi hírműsor készítés, gyártás, híradás; a kommunikációs platformok terén: az Internet normái; a kommunikációs elemeknél: CSR, szponzoráció, mecenatúra, gyógyszer promóciós szabályozás hiányosságai), valamint *sok a joghézag* (pl. a lobbitevékenység, a rendezvényszervezés törvényi aktusának hiánya). Egyúttal megfigyelhető a *párhuzamosság* (pl. az eljárási törvényekben, mint a Pp., Be., Ket., Ctv., Vetv., Sztv. és az Infotv. 15. §. által biztosított tájékoztatási jog párhuzamosan érvényesíthető, a két jog nem zárja ki és nem is írja felül egymást), az *ellentmondások* (pl. a fogalomhasználatban). Összességében az állapítható meg, hogy a kommunikációs jog jelenlegi normarendszere *csak részben megfelelő*.
43. A jelzett szabályozási gondok eredménye, hogy a társadalomban széleskörű *igény* van a *változtatására*, amely szinte minden kommunikációs jogi területet érint. Ezek közt is kiemelten: a *média jog, az információs jogok* (adatvédelem és adatnyilvánosság), valamint a *politikai jogok* (politikai kommunikáció) és a *nyilvánosság* (média, állami, politikai, jogszabály, jogalkotás, igazságszolgáltatás nyilvánossága, etc.).
44. A normaalkotási problémák, feladatok *több okból* erednek. Ezek a következők: a jogalkotó a kommunikációs tárgyú jogi normaalkotást *nem rendszer elemeként kezeli és ezért azok nem kellően összehangoltak; a kívánt szakmai érdekegyeztetés elmaradása; a valós szabályozási igények feltárásának a hiánya; a változó környezet. Nem a szabályozás mennyiségével, hanem a szabályozás egyes tartalmával, illetve mértékével, és annak állandó módosításával van a baj.*

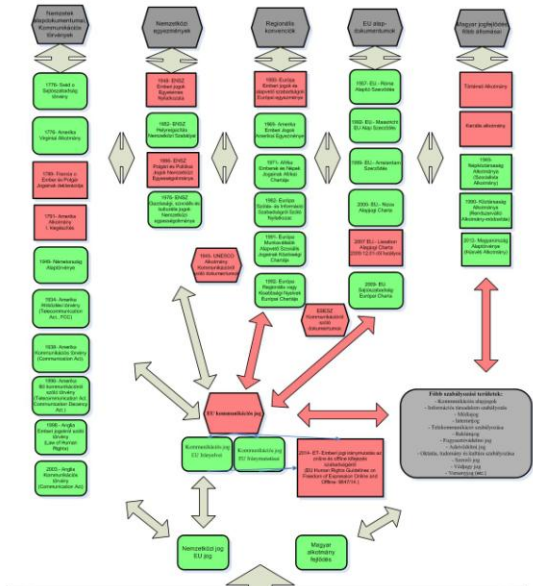

45. Hazánkban *alacsony szintű a kommunikációs jog ismerete*, de még ennél is hiányosabb a társult kötelezettségekről, eljáró szervekről tudomással bíró polgárok köre. Ennek három fő oka van: az *oktatás hiánya*, a „*jogalkotási bumm*” (a gyors, átláthatatlan, követhetetlen jogszabályváltozás) és az *információs környezetszennyezés* (a tömegmértékű információáramlás, a reklámzaj nehezíti az egyén információs szelekcióját). Mindezek *jogbizonytalanságot okoznak*. A sok függő jogi helyzet, a szabályozás nyújtotta „*kiskapuk*,” az általános fogalom meghatározások és széleskörű értelmezési lehetőségek, (etc.) folytán *nő a visszaélések, jogsértések száma*. Emellett *alacsony a jogérvényesítés, nagy a látencia*.
46. Az kommunikációs jog *oktatása* nagyon szűk körű. Az információs társadalmi, gazdasági követelményeknek az oktatási rendszer nem képes megfelelni. A *demokratikus berendezkedésű jogállam* (információs társadalom) *állami oktatásától* - állami szerepvállalásként - *elvárható*, hogy a *közszolgálati média támogatása mellett, az oktatási rendszer különböző szintjein megjelenjen* (mint pl. Németországban) a társadalomismeret, a *kommunikációs jog* (oktatási rendszerbe való szerves beépítése, önálló oktatási programok indítása) *oktatása, mely megalapozná e jogok gyakorlását, a jogkövetést és a polgárok demokratikus társadalomban aktív részvételét, érdemi szerepvállalását, és a megalapozott döntést*.
47. A kommunikációs jog *érvényesülésére* sok külső (világgazdaság, világpolitika, etc.) és belső (alkotmányos berendezkedés, alapjogok rendszere etc.) tényező hatással van, melyek olykor nem előremutatóak hazánkban. Említhetjük a *demokráciadeficit*, a *jogbizonytalanság*, a *jogállami súlyok-ellensúlyok kérdését*, de negatívan hatnak az – előzőekben jelzett – szabályozási problémák is.
- A primer és secunder kutatási eredmények arra utalnak, hogy kommunikációs jog normái *nem a XXI. század fejlett, demokratikus jogállami szinten érvényesülnek* hazánkban, a gyors jogszabályváltozás (*törvények inflációja*) az *alacsony jogismeret*, a *sok függő jogi helyzet* (mely a joggal való visszaélés melegágya), és a szabályozás nyújtotta „*kiskapuk*”, illetve „*fékek*” következtében. Problémát jelent továbbá a *jog túlpolitikálódása* (túlzott politikai behatás), valamint *kommercializálódása* (üzletiesedés, azaz a gazdasági lobbis, az oligarchák gazdasági befolyása, érdekérvényesítő hatása a jogalkotásra, a jogalkalmazásra).
48. A kommunikációs jog sajátos tartalmú kategória, amelynek korszerű újszerűségeinek összegzését a kommunikációs jog több szintű, rétegzett és integratív rendszerét bemutató *teljes „Hálómodell”* reprezentálja.
- A modellnek *horizontálisan két fő „lába”* van: az *alapjogok és az állam* (demokrácia, jogállami berendezkedés). Ezek összetevőelemei, összefüggései *szoros és elválaszthatatlan kapcsolatban*, egymáshoz való viszonyuk kölcsönhatásban, kölcsönös függésben, ellenőrzésben állnak egymással, ezért *egyik sem valósulhat meg a másik nélkül*, és csak ekként is kezelhetők. Az is tény, hogy nem azonos súllyal jelennek meg a kommunikációs jogban.
- Vertikálisan, alapjogi* forrásait az kommunikációs alkotmányi jogok, jogosultságok, az ahhoz kapcsolódó jogelvek, és egyéb alaptörvényi normák kommunikációs kapcsolódásai képezik, melyek a kommunikációs jog *általános részeként, közjogi elemei* közt foglalnak helyet. A kommunikációs jog *különös részét*, a kommunikációs *magánjogi normák* összessége alkotja, amelyek többnyire a kommunikáció megnyilvánulási alakzataira, kommunikációs iparág illetve eszközök, médiumok (etc.) jogintézményeire tartalmazznak szabályokat.
- Az emberi jogok (a +, *aktív*) oldalán a *jogosultságok*, míg a jogállami (a -, *passzív*, tartózkodás) *oldalon* a *kötelezettségek dominálnak*, és ezek inverzei csak másodlagosak, mégis elmaradhatatlan részei. Hisz kommunikációs jogosultságok

érvényesüléséhez komoly *állami feladatok és kötelességek* teljesítése nélkülözhetetlen. Az egyéni, közösségi (szervezeti) kommunikáció megvalósulásának garantálásában az államnak és egyéb szervezeteknek is fontos feladata és felelőssége van. A kommunikációs jogot a kommunikációt biztosító, megvalósító vagy annak megvalósulását elősegítő, de minden kommunikációs mozzanatot tartalmazó alapjogok jogintézmények, az alkotmányi kommunikációs jogokhoz kapcsolódó egyéb alaptörvényi rendelkezések és jogelvek, valamint az abból származtatott egyéb jogosultságok, lehetőségek együttesen alkotják, amelyek nemcsak az egyén önkifejezését és önmegvalósulását szolgálják, hanem közérdekű rendeltetéssel (pl. a nyilvánosság, a közhatalmi szervek működésének ellenőrzése) is bírnak. A kommunikációs jog jogágazati rendszerében megjelenő jogok összességét „*kommunikációs jogok*” *jogegyütteseként* jelölhetjük meg, és ezek mindegyikének védelmét a *kommunikáció szabadság*, mint univerzális, szubszidiárius alapjog biztosítja.

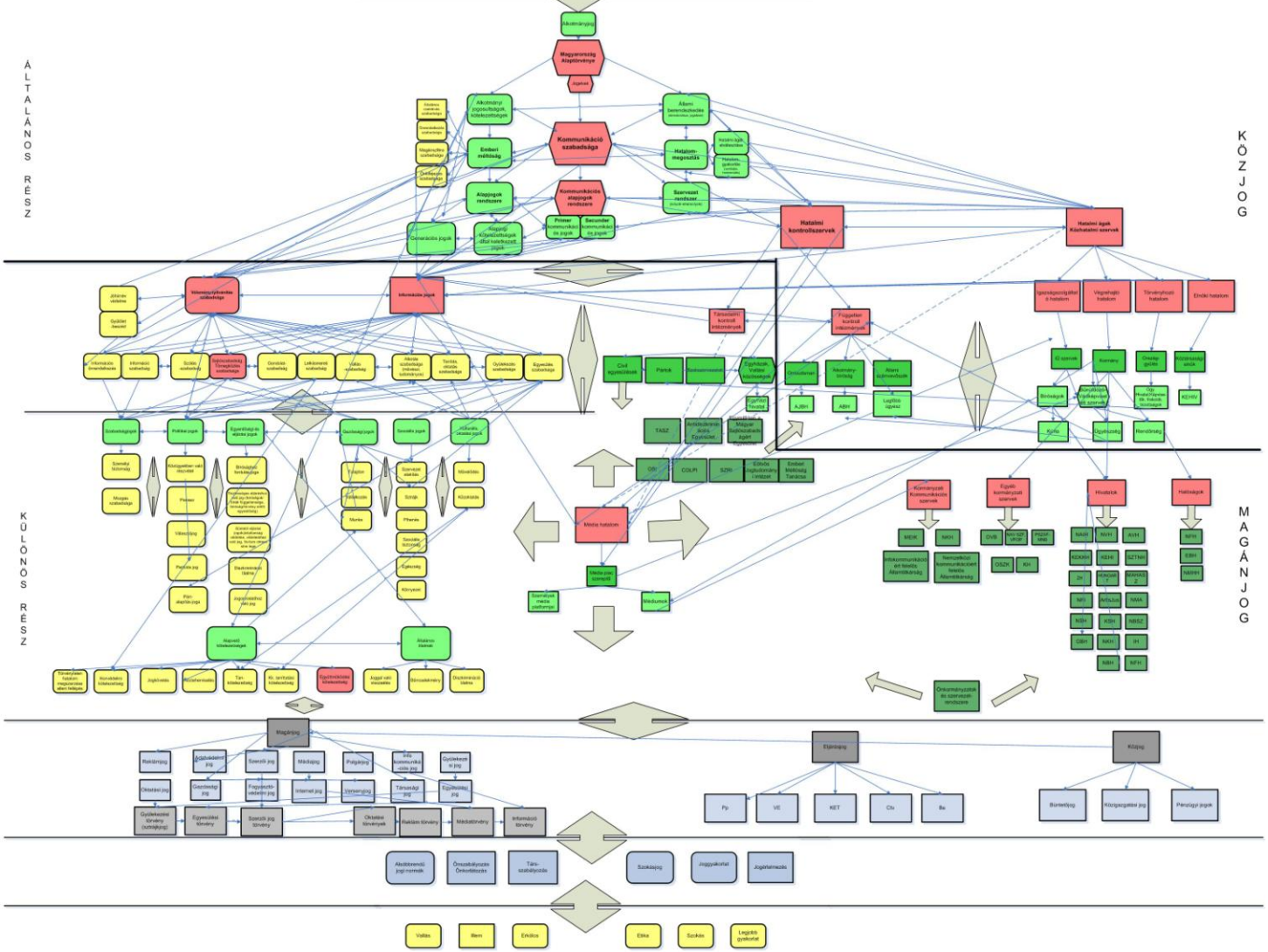
Jogforrási rendszerében minden típusú *ius* (jogi kötelező) és *non ius* (társadalmi szokás, erkölcs, vallás, önszabályozás etc.) normacsoport megtalálható. A közjogi elemek alkotmányi fejlődéséről áthelyeződött a *hangsúly a sarkalatos törvények* részletszabályaira, és a *magánjogi szabályozásra*.

Az „Hálómodell” részábrái jól prezentálják a kommunikációs jog többirányú megközelíthetőségét, bonyolult összefüggésrendszerét. Eme jogágazat, mint vegyes funkciókat betöltő, azt szintetizáló hálómodellszerű megközelítésének tartalmi elemeit és összefüggéseit, többsíkú összetett rendszerének *képi összegzését* tartalmazza a *kommunikációs jog teljes „Hálómodell” ábrája*.

ÁLTALÁNOS RÉSZ

KÖZJOG

KÜLÖNÖS RÉSZ

MAGÁNJOG

2. Javaslatok (de lege ferenda), a tudományos eredmények hasznosítási lehetőségei

Az értekezés mind a jogelmélet, mind a jogalkotás, mint a jogalkalmazás számára hasznosítható eredményeket tartalmaz. A kommunikációs jog feltárt problémáira megfogalmazott, „*de lege ferenda*” javaslataimat az alábbiakban összegzem.

2.1 A jogalkotás számára hasznosítható eredmények

A szabályozási problémák felszámolásának szükségessége alapvető jogalkotási kérdések tisztázását, a rendszerszerű normaalkotás igényét vetíti elő. Az információs jogállami működés szükségessége a kommunikációs jog rendszerszerű elméleti, tudományos rendszerbefoglalása, a folyamatokat kellően képező jogi környezet kialakítása – a megfelelő jogbiztonság, jogkövetés, jogérvényesítés szempontjából is – ennek gyakorlati alkalmazása és tényleges érvényesülése elengedhetetlen. Ennek érdekében a következő ajánlásokkal élek.

A törvényhozás és más jogalkotó számára felhasználható eredményként értékelhető, *mutatis mutandis* (szükséges változtatások) különösen az következők.

- 1) A kommunikációs jog fogalmi rendszerének felülvizsgálata, kiegészítése, fejlesztése szükséges. Jelenleg probléma, hogy a kommunikációs jogok *normaszövegeiből* nem lehet mindig egyértelműen következtetni az alkotmányi rendszerben elfoglalt helyükre, csak rendeltetésük ad ehhez támpontot. Kiemelendő továbbá, hogy a kommunikációs jogosultságok és kötelezettségek kölcsönös feltételezettségük okán szerves egységet képeznek, és csak együttes jogi kezelésükkel, illetve gyakorlati teljesülésükkel érvényesülhetnek a kommunikációs jogok, a szabad kommunikáció a társadalomban. Így nemcsak a *kommunikációs jogok* minél szélesebb körét, hanem a hozzá kapcsolódó *kötelezettségeket* illetve a létező *korlátokat* - a jogok mellé rendeltén, egzakt módon - kellene *nevesíteni*.
- 2) Az általános, többértelmű jogi *fogalmi meghatározások pontosítása*, a hiányzó kommunikációs jogi alapfogalmak *pótlása* érdekében szükséges lenne az online és offline kifejezés szabadságáról szóló EU emberi jogi iránymutatás fogalmi meghatározásainak *jogharmonizációja*, azok beépítése a magyar jogrendszerbe, jogalkalmazásba.
A kommunikáció, a kommunikációs *jogok rendszerszerű kezelésének* és az egyértelmű, egzakt fogalmak hiánya az eltérő jogértelmezésre, de akár a joggal való visszaélésre is lehetőséget nyújt, ezt a hiányt a jogalkotónak a kommunikációs jog alapfogalmainak rögzítésével sarkalatos *törvényi szinten* kellene pótolni, illetve egyértelműsíteni.
- 3) Az *EU* egyik fő célkitűzése, hogy információs társadalommá váljon, és a szabad kommunikáció, a kifejezés, az információ szabad mozgásának, áramlásának elvét vallja. Szükség lenne arra is, hogy az EU a négy alapszabadság mellett a *kommunikáció szabadságát*, az információ szabad mozgását, áramlását, mint az *ötödik alapszabadságjogot* deklarálja. Nem áruk módjára kellene kezelni, valamint az áruk és személyek szabad mozgásának keretei közt értelmezni, hanem önállóan.
- 4) Széleskörű *nemzetközi egyezségokmányt* kellene elfogadni az információs társadalmi környezetben működő fejlett jogállamoknak, amelyek nemcsak az egyéni, szervezeti és állami, hanem a szupranacionális és nemzetek közti kommunikációt érintő deklarációkat is tartalmazná, valamint modern kommunikációs eszközök nyújtotta visszaélési lehetőségek, illetve a multinacionalizálódás, a hálózatosodás folytán felmerülő sokszor kényes kérdéseket is rendezné. Gondolok itt például a már hivatkozott *információgyarmatosítás* jelenségére. Értem ez alatt, a nagyhatalmaknak illetve a kommunikációs iparágban működő multinacionális nagyvállalatoknak olyan *világszintű és méretű, jogszerű vagy jogszerűtlen eszközökkel végzett információ*

szerezését, birtoklását, kizárólagos kezelését (információmonopólium), amelynek folytán országok széles körének belső működésére, irányítására döntő befolyással bír, ezzel szolgálva - személyes vagy országa - gazdasági, politikai, jogi vagy egyéb érdekeit. E visszaélési lehetőséget csak nemzetközi szinten lehetne kezelni. Komolyabb nemzetközi kodifikációs lépéseket kellene tenni az információforrások és szolgáltatások monopóliumainak, valamint ezek multinacionalizációjának megakadályozása érdekében.

- 5) Az EU Alkotmányában nevesítve kellene deklarálni a kommunikáció szabadságát (*freedom of communication*, [expression]), mint a kommunikációs jog *genus proximumát*. A kifejezés szabadság 2014. évi iránymutatását továbbfejlesztve, olyan - a tagállamokra is kötelező érvényű - *dokumentumot* (pl. irányelvet) kellene elfogadni, amely képes a kommunikációs jog alapjogi normarendszerének *integrálására*, egyben speciális elemeinek önálló kezelésére, *szeparatív*, illetve *differenciált szabályozására*. Ez a tagállamok szintjén lehetővé tenné a kommunikációs jog egységes, előre mutató fejlődését.
- 6) *Átfogó tartalmú EU dokumentumnak* le kellene fektetni a kommunikációs jog legfontosabb *alapelveit*, a jogág *terminus technikusait* (alapfogalmait), amely egyben meghatározná az egyes kommunikációs *iparágak* és *szakmák* működésének alapvető kommunikációs normáit, valamint a kommunikációs üzeneteket, információkat közvetítő eszközöket, platformokat, a tömegkommunikáció szabályozásának egységes működési elveit (pl. az internet kültéri médiumként történő kezelését, jogi megítélését), valamint az általános és különös felelőségeket, korlátokat.
- 7) Véleményem szerint, nincs demokratikus jogállami fejlődés a *kommunikációs jog fejlesztése* nélkül, azaz kommunikációs *jogosultságok kiterjesztő, a korlátjait szűkítő értelmezése* mellett - a bővülő kommunikációs élethelyzeteket és alakzatokat követő - *új részjogosítványok nevesítése*, a védelmi, részvételi kommunikációs *jogokat garantáló jogintézmények bővítése* nélkül. Ezt a szükségszerűséget a jogalkotóknak kell realizálni. Hazánk Alaptörvényét ennek szellemében kellene módosítani illetve kiegészíteni:
  - *erkölcsi alapértékekkel, alkotmányi alapelvekkel* (pl. a társadalmi igazságosság, a tisztesség és jóhiszeműség, a tolerancia, a méltányosság és szolidaritás, a hatalommegosztás és az államhatalmi ágak elválasztásának, a világnézeti semlegesség és pluralitás, a szabad verseny tisztességének a jogelveivel etc.), és alapvető *nemzetközi elvekkel* (mint pl. a médiamonopóliumok tilalmának visszaállítása, információs esélyegyenlőség, etc.);
  - *alapvető kötelezettségekkel* (elsődlegesen az alapjogi védelemből eredő kötelezettségek önálló nevesítésével, a mások alapjogainak tiszteletben tartását, a jogok rendeltetésszerű gyakorlását, illetve a joggal való visszaélés tilalmának kötelezettségét, etc.);
  - a *felelősség* önálló alkotmányi értéké nyilvánításával (külön a politikai felelősség egzakt nevesítése);
  - a *tilalmak körének bővítésével* (pl. diszkrimináció újabb alakzataival, mivel a tilalmak tartózkodásra köteleznek, egyben más értékeket is védenek, szolgálnak, keletkeztetnek);
  - a kommunikációs jog *speciális jogelveivel* (lásd korábbi utalásom);
  - a *kommunikáció szabadságának* önálló deklarálásával, és a kommunikációs alapjogok illetve részjogok minél teljesebb körű nevesítésével (pl. információszabadság);
  - az *információszabadság* (tartalmi összetevői) nevesítésével (a közérdekű adatok megismerésénél szélesebb körű jogosultságokat biztosítana a közszféra, a

közérdekű információk szabad átláthatóságának és az állam elszámoltathatóságának, az információk szabad áramlásának a társadalomban);

- a kommunikációs *részjogositványokkal*, új részelemekkel (utalva az összetevők lezáratlanságára, a megjelöltek taxatív jellegére illetve e jogok kiterjesztő értelmezési kötelezettségére, mivel a kommunikációs jogok, részjogok nem lezártak, kimerítőek, hisz a folyamatos fejlődés, gazdagodás jellemzi. Ezt a kívánalmat jogtechnikailag oly módon kellene megoldani, hogy bármelyik összetevő tovább részletezhető legyen, pl. a jogértelmezési és végrehajtási rendelkezések útján);
- *jogállami garanciákkal* (amely a kommunikációs jog keretfeltétele);
- a *fékek és ellensúlyok* rendszerének (pl. nemzeti konzultációval lefolytatott és népszavazással záruló alkotmányozás, mivel az alkotmányozó és a törvényhozó hatalom nem eshet egybe, AB hatáskörének, etc.) visszaállításával;
- alapvető *jogalkotási követelményekkel* (pl. a jogszabályok visszaható hatályának tilalmával, vagy kétharmados parlamenti többség esetén, az *alaptörvényt*, illetve a *sarkalatos* [kétharmados] *törvényeket* csak képviselők négyötödének szavazata mellett lehessen *elfogadni, módosítani*).

Általános értelemben a *jogintézmények összefüggéseiben történő alkotmányozás* szükségessége jelenik meg.

- 8) A társadalmi kommunikációban a *plurális érdekek* és értékek képviseletének garanciája a kommunikációs jog szervezetrendszerének intézményi, gazdasági és politikai *függetlensége* („az államtól való szabadság”), amelynek *növelése* és a *függő viszonyok csökkentése* indokolt, mint *jogalkotási cél*.

A kommunikációs szabadság védelmi intézményeinek, az állami és civil *szervezetrendszerének*, ezek feladat és hatáskörük, eljárásuk felülvizsgálata lenne indokolt, az esetleges hatósági visszaéléseket megelőző illetve a civil kontroll minél szélesebb körű funkcióellátás garanciáinak beépítése érdekében. Ilyen lépés lenne, pl. az AB korábbi jogkörének és az államigazgatás *decentralizációjának* visszaállítása, az ombudsmani rendszer továbbfejlesztése (pl. jogállami kontroll funkciót jól szolgáló korábbi megoldások, mint az adatvédelmi ombudsman intézménye, kivéve ezt a funkciót a NAIH hatósági jogköréből).

- 9) „Újra kellene gombolni a kabátot.” *Kívánatos lenne* a szabad kommunikációt biztosító normarendszert integráló, átfogó tartalmú *kommunikációs törvénykönyv megalkotása*, amellyel a jogalkotó a kommunikációs jogok rendszerszerű kezelését megvalósítaná, mint *modus vivendi* (megoldás a különböző értékek egymás melletti összehangolt létezésére). Mindezt – a jelenleg hiányzó – átlátható *szerkezeti* struktúrájú (általános és különös rész) és *tartalmi* (kommunikáció elemeihez, megnyilvánulási területeihez igazodó) *szabályozás* formájában, amely megteremtené a kommunikációs jog *koherenciáját* hazánkban.

- 10) A *Kommunikációs törvénykönyvnek* le kellene fektetni a kommunikációs jog tartalmi összetevőit (az EU dokumentum kívánatos elemei mellett), amelyek elsődlegesen következők:

- az *alapelvek* (különösen tekintettel a kommunikáció, a kommunikációs iparágak és szakmák működésének alapvető normáira, valamint a kommunikációs üzeneteket, információkat közvetítő eszközök [médiák] szabályozásának az egységes alapelveire, valamint figyelembe véve az online és offline kifejezés szabadságáról szóló EU emberi jogi iránymutatás alapelveit, tartalmi követelményeit, kommunikációs jog speciális alapelveit és ezzel, a hazai jogrendszerbe jogilag kötelező érvényt szereznének ezeknek az Európai Unió előírásoknak);
- az *alapgfogalmak* (egyértelmű, egzakt alapfogalmak rögzítése);

- az alapvető jogok, követelmények, korlátok (pl. a kommunikációs joggal való visszaélés tilalma);
- az általános, speciális és ágazati szabályok alkotása (oly módon, hogy kiiktassa a párhuzamosságokat, ütközéseket, felszámolja a joghézagokat és a túlszabályozást);
- a szervezetrendszer (a feladat és hatáskörök, kötelezettségek megfelelő meghatározása);
- a jogvédelmet biztosító és a jogérvényesülést elősegítő *garanciák* (pl. a garanciális jogintézmények számát, funkcionális tartalmát növelni kellene, mint pl. a közszférában a transzparencia, a nyilvánosság fokozása).

A törvénykönyvet *szervezetileg általános és különös részre* kellene tagolni. Az általános rész rögzítené az alapelveket, alapfogalmakat (etc.). A különös rész tartalmazná az ágazati normákat és egyedi szabályokat, valamint szervezetrendszerére vonatkozó rendelkezéseket (etc.).

- 11) A *modus vivendi* (megoldás) kommunikációs jog normarendszerének „kommunikációs törvényben” *egységesítése*, elemeinek rendszerben történő alkalmazása, amely növelné a jogismeretet, a jogtudatot, a jogkövetést, a jogérvényesítést, a jobbiztonságot, valamint segítené a jogalkalmazást, az oktatást, kiküszöbölne az ellentmondásokat, egyben hozzájárulna a demokratikus jogállami működés fejlődéséhez. Mindez társadalmi, gazdasági és politikai haszonnal járna.
- 12) A jogismeret, jogtudat, jogérvényesítés és a jogkövetés érdekében a kommunikációs jogok minél szélesebb körű *oktatása* (life long learning), és az *információs esélyegyenlőség* megteremtéséhez az állampolgári jogon járó internetes szolgáltatás állami biztosítása lenne kívánatos és javasolt, amely az *információs szegregáció felszámolásában* fontos demokratikus lépés lenne.
- 13) A politikai kommunikáció során felmerülő visszaélésekkel szemben a jogalkotónak nevesítenie kellene a „*politikai felelősség*” fogalmát és konkrét elemeit, valamint a alkotmányi kötelezésként rögzíteni kellene a végrehajtó hatalomnak a *kormányprogram* készítését, egyeztetését, elfogadását és *nyilvánossá* tételét. Továbbá a pártok választási ígéreteinek meghatározott szempontrendszer szerint – az egyes ágazatokra, közfeladatokra figyelemmel – a főbb célokat pontokba foglaló *választási információs táblázatba* összegzése és közzététele az Országos Választási Bizottság által a nyilvánosságnak, amely alkalmas a célok áttekintésére, az ígérek összehasonlításra, és az utólagos számon kérhetőségre. Nincs még egy olyan szakma, ahol, nincsenek konkrétan megfogalmazott elvárások, vállalások rögzítve és konkrétan a „megbízók” által ellenőrizve, széleskörű és egzakt felelőségek jogi telepítése mellett. A választópolgárok ez esetben tudnának felelős döntést hozni. Hisz addig, amíg a megválaszthatósághoz elegendő pl. „folytatjuk” megjelöléssel *nevesíteni a kormányzási célokat*, addig ismeretlen célokra, a konkrét elképzelések, információk hiányában fejeznek ki politikai véleményt a választó polgárok. Ez esetben felmerülhet a kérdés, hogy voltak-e olyan információk birtokában, hogy érdemi döntést hozhassanak, lásd példaként a devizahitelek ügyében a Kúria jogegységi döntését, miszerint az árfolyamkockázatról szóló banki tájékoztatás hiányos volt, ezért tisztességtelen. A tisztességtelen elemek pedig semmisek.
- 14) A *közérdekű adatokat, információkat* az információ birtokosnak (a kezelő szerveknek) *tejes körűen nyilvánossá kellene tenni*, és elérhetőségét határozatlan ideig biztosítani kellene. Ezzel radikálisan csökkennének az információs szabadság gyakorlása során felmerülő állami, önkormányzati kiadások, egyúttal nem merülhetne fel a visszaélésszerű adatkérés esete. Ez indokolatlanná tenné az infótörvény (és kapcsolódó alsóbb fokozatú jogszabályok) a közelmúltban elfogadott e tárgykorú módosítását, illetve az adatigénylők költségviselési kötelezettségét.

2.2 A jogelmélet számára hasznosítható eredmények

A jogtudomány számára hasznosítható eredmények közül, a következőket hangsúlyozom:

- 1) a kommunikációs jog összetevő *elemeinek*, aspektusainak *rendszerezett* (rendszerszerű) *vizsgálata*;
- 2) *új jogelméleti, módszertani szemlélet megteremtése*;
- 3) kommunikációs *jog összehasonlító vizsgálata* a nemzetközi dokumentumokon, az EU szabályozáson és egyes országok illetve kutatók megközelítésén keresztül;
- 4) a nemzetközi és hazai (alkotmányi) kommunikációs jogi szabályok *elméleti és gyakorlati problematikájának* feltárása, vizsgálata;
- 5) a kommunikáció és *kommunikációs jog definíciójának*, fogalmi elemeinek (terminus technikus) *kidolgozása*;
- 6) a kommunikációs jog sui generis (sajátos) *alapelveinek megfogalmazása*;
- 7) *kommunikációs jog rendszerbefoglalása (Hálómodell kidolgozása)*, megalapozhatja a hazai tudományos életben az újszerű, integrált gondolkodást.

2.3 Jogalkalmazás számára hasznosítható eredmények

A jogalkalmazók részére az értekezés fontosabb eredményei közül, taxatíván az alábbiakat emelem ki:

- 1) a kommunikáció, információ, adat, információs társadalom, információgyarmatosítás (etc.) *fogalmának*, jellegzetességeiknek feltárása;
- 2) a kommunikációs jog *időszerűségének*, meghatározó társadalmi szerepének *bizonyítása*;
- 3) *a kiterjesztő* (védelmi funkció terén), *és szűkítő* (korlátozó funkció) *jogértelmezési javaslatok*;
- 4) a kommunikációs *jog fogalmának kiterjesztése* a közjogi és magánjogi jogintézményekre;
- 5) a kommunikáció-, a kifejezés-, a véleménynyilvánítás-, az információ-szabadság és egyéb kommunikációs alapjogok szerepének tisztázása, egymáshoz fűződő viszonyának, interdependenciájának meghatározása;
- 6) a kommunikációs *alul- és túlszabályozott* területeinek nevesítése, illetve a *joghézagok, szabályozási igények* feltárása, konkretizálása.

Mindezek segítséget nyújtanak a joggyakorlat számára az adott ügyben a kommunikációs megnyilvánulások differenciáltabb vizsgálatában, vagy akár annak mögöttes céljának feltárásában, ezzel előmozdítva a valós élethelyzetekhez illeszkedő tényállás felderítését, a megalapozott döntést, az igazság szolgálatát.

IV. A TÉMAKÖR BŐL KÉSZÜLT PUBLIKÁCIÓK JEGYZÉKE

1. Buday-Sántha Andrea: Kommunikáció, mint versenyelőny a XXI. században. In: PTE KTK RPDGI Évkönyv 2004-2005 (Felelős szerkesztő: Dr. Buday-Sántha Attila), PTE KTK Pécs 2005
2. Buday-Sántha Andrea: A kommunikációs jogokról. In: PTE ÁJK Doktori Iskola (szerk. Dr. Ádám Antal), PhD Tanulmányok 6. Pécs 2007
3. Buday-Sántha Andrea: Az önkormányzati kommunikáció elméleti és jogi vonatkozásai. In: PTE KTK RPDGI Önkormányzatok gazdálkodása – Helyi fejlesztés (Felelős szerkesztő: Dr. Buday-Sántha Attila), PTE KTK Pécs 2008
4. Buday-Sántha Andrea: Spam – elektronikus, kéretlen reklámlevél és annak jogi konzekvenciái. CEO 2008. 4. sz.
5. Buday-Sántha Andrea: Az Európai Unió és az információs társadalom. In: PTE KTK RPDGI Évkönyv 2010/3. (Felelős szerkesztő: Dr. Buday-Sántha Attila), PTE KTK Pécs 2010
6. Buday-Sántha Andrea: „Jog, Világ, Stádium” – A kommunikációs jog világszintű fejlődésének a stádiumai. Társadalom és Gazdaság (Különszám) 2011
7. Buday-Sántha Andrea: „Merre tovább kommunikációs jog? A kommunikációs jog, mint realitás és esély.” In: BGF Tudományos Évkönyv 2011 (Felelős szerkesztő: Dr. Majoros Pál), BGF, Budapest 2011
8. Buday-Sántha Andrea: A kommunikációs és médiapiac szabályozásának változásai és kihívásai a XXI. században. In: MTA VEAB A huszonegyedik század kihívásai és Magyarország jövőképe c. Tanulmánykötet (szerk. Dr. Beszteri Béla – Dr. Majoros Pál), MTA VEAB, Veszprém 2011
9. Buday-Sántha Andrea: The European Union and the information society. In: European Economic Recovery. Bábes – Bolyai University, Kolozsvár 2011
10. Buday-Sántha Andrea: A jogi környezet változásának hatása a marketing-kommunikációs tevékenységre. I. In: Kecskeméti Főiskola Erdei Ferenc Tanulmánykötet, (szerk. Dr. Ferencz Árpád), Kecskemét 2011
11. Buday-Sántha Andrea: A jogi környezet változásának hatása a marketing-kommunikációs tevékenységre. II. In: Kecskeméti Főiskola Erdei Ferenc Tanulmánykötet (szerk. Dr. Ferencz Árpád), Kecskemét 2011
12. Buday-Sántha Andrea: The legal environment of marketingcommunication in the EU. In: Global Business Conference Proceedings, Innovation Institute, Zagreb 2011
13. Buday-Sántha Andrea: Az információ hatalom – Kihívások és megoldások az információs társadalmakban. In: Társadalomtudományi gondolatok a harmadik évezred elején. c. szakkönyv (szerk. dr. Karlovitz János) International Research Institute, Stúrovo 2013
14. Buday-Sántha Andrea: Régiófejlesztés a kommunikációs jog tükrében. In: PTE KTK RPDGI Régiók fejlesztése. c. Tanulmánykötet (Felelős szerkesztő: Dr. Buday-Sántha Attila), PTE KTK, Pécs 2013
15. Buday-Sántha Andrea: A kommunikációs jog ismeretének jogszociológiai aspektusai. In: Public Relations elmélete és gyakorlata. (szerk. dr. Sós Péter János – dr. Szécsi Gábor), PTE FEEK – MPRSZ, Budapest-Pécs 2015
16. Buday-Sántha Andrea: A kommunikációs jog és rendszere. In: Fejlődő jogrendszer és gazdasági környezet. c. szakkönyv (szerk. dr. Karlovitz János) International Research Institute, Stúrovo 2015